

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

Բ Ա Ն Ա Մ Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԹԻԻ 46

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԱՊՐԻԼ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն Ժ Ո Ղ Ո Վ Ո Յ

Կեդրոնական վարչութեան նորընտիր քաղաքական ժողովն իր ատենապետին եւ ատենադպրին ստորագրութեամբն հրատարակեց պաշտօնական յայտարարութիւն մը, որով կբացատրէ պաշտօնին մէջ իւր բռնելու ընթացից ուրուագիծը . եւ զոր մեք եւս կարդացաք Մասիս լրագրոյ 955 թուոյն մէջ :

Ներկայ ժողովը ինչպէս իր կազմութեան , նոյնպէս իւր ընթացից մէջ նախորդներէն տարբեր եղանակ մը ունի , զոր ամէն մարդ գիւրութեամբ կրնայ նկատել : Հին ժողովները ատենակալաց բաղմութեան համար շաբա-

թը մէկ անգամ իսկ գումարուելով , շատ կպատահէր որ մեծագոյն մասն չէր ունենար , եւ ատենին անգործութիւն կպատճառէր . այս առաջին անգամն է որ նուազագոյն թուով ժողովականներ ընտրուեցան , որպէս զի այս թերութեանց դարման ըլլայ : Մեր կարծիքն ալ այս մասին համաձայն է այս կարգադրութիւնն ընողներուն , եւ յոսանք որ փորձառութիւնն այնպէս պիտի հաստատէ . իսկ գործելու կերպին մէջ ընդունած ձևը , մեզի այնպէս կերևայ թէ իր կոկիկութեամբն միանգամայն ամենէն գործունեայ եւ աշխատութիւնը քիչ ձևն է :

Մինչև հիմայ աշխատութեան կա-
նոնաւոր բաժանումը չըլլալուն համար ,
թէ՛ ժողովականները ձանձրալի՝ եւ եր-
բեմն իսկ պժգալի վարմանց առջև կը-
շուարէին , եւ թէ՛ դաւառացիք միշտ
դժգոհ էին՝ որ Պօլսոյ թաղական գոր-
ծերուն համար շատ ժամանակ իրենց
ունկնդրութիւն չըլլար , եւ պատրիար-
քարանի անցելոյն ականատես եղողնե-
րուն յայտնի է այսպիսի խօսքերուն ինչ
աստիճան ճշմարիտ ըլլալը . ժողովոյն
ծրագիրը ասոնք նախատեսութեան
առնելով , հիմն դրած է աշխատու-
թեան կանոնաւոր բաժանումն . ուստի
նախ իր իշխանութեան ներքեւ տեղա-
կան մասնաժողով մը կաահմանէ , որ
կոստանդնուպօլսոյ թաղական գործե-
րու և անհատական խնդիրներու կար-
գադրութեան գրադի , իսկ դաւառա-
կան խնդրոց համար ուրիշ խառն մաս
նաժողով մը կկացուցանէ , եւ՝ գործա-
դրութեան եղանակին մէջ վերին իշ-
խանութիւնը միայն իրեն կպահէ : Մին-
չեւ հիմայ այս երեքի բաժանեալ գոր-
ծերը մի և նոյն ատեանն ինք կկատա-
րէր , որով մէկ կողմանէ թէ՛ ատենա-
կաւք չարաչար կաշխատէին , եւ թէ՛
գործունէութեան սահուն և ընթա-
ցիկ կերպ մը կպահպէր , որով եւ գըժ-
գոհութիւնները կշատնային ամէն կող-
մանէ :

Այսպիսի կարգաւոր ընթացքի մը մէջ
մենք կհաւատանք՝ որ ներկայ քաղա-
քական ժողովը աւելի դիւրութեամբ
պիտի կատարէ իւր խոստումը նաեւ ընդ-
հանուր դատարարական խնդրոյն
նկատմամբ . միթէ նախորդ ժողովները
այդ վաւաքը չունեցան , և այդպիսի
խոստումներ չըրին . այո՛ , ունեցան , և
մենք պատիւ կհամարիմք վկայել՝ որ
այնպիսիներ անձամբ կճանչնամք թէ ի-
րենց բոլոր մտադրութիւնը այդ կեն-

սական խնդրոյն տուած էին . բայց ժո-
ղով կազմելու և դործելու եղանակին
մէջ մեր սահմանադրութեան մեքենա-
բար հետեւումը դիրենք դժուարին կա-
ցութեան մէջ դրած էր . եւ անկեղ-
ծութեամբ կխոստովանիմք՝ որ եթէներ
կայ ժողովն ալ նոյն մեքենական շա-
ղէն չխոտորէր , և ներկայ ուղղութիւ-
նը չընդունէր իր դործոց մէջ արտաքոյ
սահմանադրութեան , մեզի խիստ դը-
ժուարին էր հաւատալ՝ թէ ասոնք ի-
րենց պաշտօնակիցներէն աւելի բան մը
կրնան ընել :

Դատարարական խնդիր , որ
չափ կարեւոր՝ այնքան երեսի վրայ ձը-
ղուած , ոչ թէ միայն հարկաւոր տե-
ղուանք պակաս ըլլալուն , այլ և գըտ
նուածներուն շատին թերութեան , ա-
պարդիւն հետեւանաց և խոտորնակ
ընթացքին համար , միթէ ամէն մար-
դու իր խելքին փչածին պէս ընթացք
մը բռնելը նուա՞ղ չարիք է քան զպա-
կասութիւն դատարարական խնդրոյն . մի
թէ այս բառին սահմանած ուսումը այ
սինքն սրտին կրթութեան ամենահար-
կաւոր գիտութիւնը , մեր ամէն դպրոց-
ներուն մէջ պարտուց կարգ անցած է .
թող աչքէ՛ անցունէ ամէն մարդ դպ-
րոյններուն մէջ աւանդելի ուսմանց ցան-
կը , քանի՞ն մէջ ազդային մանկանց դաս-
տարարական վերաբերեալ ուսում
նշանակուած պիտի տեսնէ . ենթադրե-
լով որ դատարարական կատարե-
լութիւնը ոչ մտքի կրթութիւնը միայն
այլ զանկալ ամբողջացնող և ազնուա-
ցընող մասն՝ սրտին կրթութիւնն է :

Ուրեմն ըստ մեզ քաղաքական ժո-
ղովն հատարակաց երախտագիտու-
թեան արժանի դործ մը ըրած կհամա-
րուի , եթէ իւր ծրագրին հինգերորդ
և վերջին յօդուածը գործնականին մէջ
առաջինն ընէ . որով ազգիտութեան չա-

րեայ հետ անկատար և անկարգ դաս տիրակալութենէ առաջ եկած ողբալի չարեաց ծաւալումը նուազի և օր ըստօրէ խափանի :

Հապա վանքերը .

Արդեօք վարչութեան ներկայ քաղաքական ժողովրդանօրէից նկատմամբ ընելիք մը չունի՞ , որոց վրայ իսպառ լըռութեամբ կանցնի իր ծրագրոյն մէջ . արդեօք այս ծանր խնդրոյն նկատմամբ աղգին մէջ ատեն ատեն ծագած դժտու թեանց յիշատակաւր վարանեալ այդ էական խնդիրը լըռութեան քողի տակ ծածկել կուզէ : Բայց միթէ վանօրէից խնդիրը նուա՞ղ ծանրակշիռ է անհատական և գաւառական և թաղական խնդիրներէն , որոց համար առանձին մասնաժողովներու գործակցութեամբ ժողովը աշխատութեան ժամանակ և բաժին կորոյն , իսկ վանօրէից համար բոլորովին կըլէ : Միթէ այնքան բազմաթիւ վանօրէից նիւթական և տընտեսական բարեկարգութիւնը պակաս բարիք կպատճառէ աղգին : Թողով ուրիշ բազմաթիւ և մեղինէն աւելինա խամեծար վանքերը , մենք առ այժմ միայն մեզի համար խօսելով , հրապա-

րակաւ կխնդրեմք քաղաքական ժողովէն , որ իւր գործառնութեան մէջ գոնէ մեզի նկատմամբ յարաբերութեանց որոշ ծրագիր մը ցոյց տայ , և ի պատահել հարկին աղիկովի շարժմանց տեղիք չմնայ :

Նուազ չարիք էր գոնէ իրենց քըթին տակն եղող վանքի մը կարգաւորութեան , ընթացքին , մատակարարութեան , անցելոյն և ներկային վրայ տեղեկութիւն չունենալ . ինչպէս որ հերուան խառն ժողովին վրայ տեսնուեցաւ . և եթէ մենք այն ատեն նոյն ժողովոյն ըրածին համեմատ վարուէինք՝ միթէ խնդիրը այս չափովը կվերջանա՞ր , միթէ՞ կըսենք , նոյն ժողովոյն անիրաւ իրարանցումներով հաշիւ տուեր են չեն տուեր , վանքը կործաներ են , հաշիւ են , (տարիքէ չափելով , թէպէտ և մէջերնիս ալեւորեալ ծերեր ալ ունինք) գոչումները , եղած գայթակղելի խայտառակութիւնները այսպէս կմոռցուէր :

Փափաքելով՝ որ ներկայ քաղաքական ժողովը այն անտեղութիւններէն ազատ մնայ , կխնդրեմք միայն մեզի համար գոնէ մեր խնդիրը կատարել :

ԱՌԱՆՅ ՎԱՆՔԻ ԿՐՕՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցական վիճակի հասնելն առանց Աստուծոյ կոչման կընայ ըլլալ համարելը գաղանի անհաւատութիւն մը կամ անտարբերութիւն մ' է : Այս վիճակին հասնելու բաղձանքը բռնապատանդ մը նպատակին մէջ տեղ կը բռնէ , անոր յարմարող զգացմունքներ

կտիրեն , եւ եթէ իւր հաւատքին մէջ կրօնքին պահանջած սրբութիւնները լիովին կենան , Աստուծոյ կոչումը արժանի միջոցով մը իւր ուխտած նպատակին կհասցունէ : Ասոր պատճառակա՞ն վերայութիւն մը ունինք սուրբ աւետարանին մէջ :

Պատանի մը Յիսուսի կըսէ . վարդապետ , ինչ բարեգործութիւն ընեմ , որ յաւիտեանական կենաց արժանի ըլլամ : Յիսուս պատասխանեց . պատուիրանները պահէ : Այդ ամենը 'ի մանկութենէ պահած եմ , կըսէ պատանին , դեռ ուրիշ ի՞նչ պակաս ունիմ :

Ահա սուրբ տրամադրութիւն և աստուածահաճոյ պատրաստականութիւն , զոր հարկաւորապէս պէտք է ունենան աշխարհէ ուրացութեամբ կամ կրօնաւորութեամբ ապրելու փափաք կրողներն առ հասարակ : Այս սուրբ տրամադրութիւնը պէտք է փնտռեն եպիսկոպոսք իրենց ձեռնադրելիներուն վրայ , այսինքն թէ 'ի մանկութենէ պատուիրանապահութիւն ունին , և ինքնին կամակար մոռօք եկած են այն կոչման : Այսպիսիները կանոնաւոր եւ բարեխառն կեանք անցունող պատանիներ կրլլան , որոնց միտքը և սիրտը անփորձ է ապականութեան : Ինչ որ է . Յիսուս հաւնեցաւ պատանւոյն այս հարցմանը և պատասխաններուն , մասնաւոր համակրութիւն մը ցցուց , բարերարութեան աչք մը ձգելով վրան աւելի բարձր սրբութեան մը հրաւիրեց . թէոր կուզես , ըսաւ , աւելի կատարեալ ըլլալ , ծախէ բոլոր ունեցածներդ , բաժնէ աղքատներուն և ետեւէս եկոր :

Եկեղեցականներուն կոչումը ճիշդ այս արարողութիւնով կկատարուի եկեղեցականին ներքին յօժարութեանցը և Աստուծոյ միջնորդական կոչմանց մէջ : Սակայն այս կոչումը կամ կոչման լծորդ պայմանները պատանւոյն բարի նախանձը մէկէն սառեցուցին . ծանր և անըմբերելի եկաւ իրեն իր բնական և իրաւացի ժառանգութիւններն և ըստացուածքը արհամարհելը . այս մշտածմունքին վրայ տրտմեցաւ , ջանք

ըրաւ առջի բերան՝ որ իւր կրից և յօժարութեանց ձայնը խղդէ , չկրցաւ ու ետ քաշուեցաւ :

Ասոր վրայ , աւելի դիւրին է , ըսաւ Յիսուս , հաստ պարանի մը ասեղին ծակէն անցնիլը , քան աշխարհի վայելմանց վրայ հաստատուն և անցեղլի հակամիտութիւն ունեցողի մը : Աստուծոյ արքայութեան հասնիլը , կամոր նոյն է , Աստուծոյ եկեղեցւոյն մէջ պաշտօն ունենալ : Ուրեմն եկեղեցական կոչմամբ կրօնաւորական վիճակի հասնողներուն համար բացարձակ պայման մը է ամեն բան լքանել՝ մինչև իւր բնական ժառանգութիւնները , և խաչիւ ընթանալ կրօնի և անձնանուիրութեան դերագոյն նախատպին ձայնին ետեւէն :

Հարկ չէ բացատրութիւններ ընել , թէ որչափ բարձր և դժուարին սրբութիւն և արժանիք հարկաւոր ենճշմարիտ կրօնաւորի մը համար : Այս վիճակին կամ պաշտաման բարձրութիւնը և գերակայութիւնը , կրօնքին բարձրութեան և գերակայութեան առընչական է , և դարձական շրջանով՝ պաշտօն և պաշտօնեայ մէկլմէկ կստորագրեն աշխարհի առջև : Բայց հասկնալու համար՝ թէ այս առընչութեան յօդակապը ո՞րչափ պինդ և անխզելի է , եւ ո՞րչափ պէտք է զարհուրին այս յօդաւորութենէն յանձնապաստան եւ փոքրոգի մարդիկ , բաւական է յիշել այն տիտղոսը , զոր Պօղոս առաքեալը իրեն սեփհականած է իւր թղթոց մէջ . « Ես Պօղոս հաւատ Յիսուսի ֆրիստոսի » :

Շատ տեղեր այս ծանր տիտղոսը դորձածած է սուրբ առաքեալը . ասկէ աւելի սիրելի եւ ճշգրիտ պատուանուն մը չունէր ինք զինք իւր ժողովրդեան առջև ստորագրելու համար : Այս կապը իրեն փառք կհամարէր , եւ իւր

մարմինը պատող նիւթական շղթայները ցցնելու ատեն, անոնց տակը Գրքիստոսի հետ զինքը կապող շղթայն կամ բարոյական կապը դուշակել տալ կուզէր։ Հրէաստանի վերակացու փեսա տոսի հրամանաւը երբ շղթայով Հռովմ զրկուեցաւ, նոյն տեղի հրէայներուն առջև՝ իբրեւ իւր դործոց եւ ընթացից հաշիւը անոնց ներկայացուներով, իւր շղթայները կցցուցներ, և կըսէր. «Վասն յուսոյն Իսրայէլի (Գրքիստոսի) կամ ՚ի շղթայս յայտոսիկ»։ Այս է Աստուծոյ կոչմամբ կրօնաւոր եկեղեցականութեան նուիրեալ անձին անունն ալ պաշտօնն ալ։ Կաթոլիկ եւ եկեղեցականք իրենց պաշտօնին, եւ իրենց երկնաւոր նախատիպը ինչ ճամբով որ քալեց, անկէ միայն քալելու պարտաւոր են։ աս կհաստատէ Պօղոս առաքելոյն սովորաբար իրեն համար գործածած անունը։ աս կհաստատէ սրբոյն հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի առ միանձունս խրատուն մէջ ըսածը. «Կաթոլիկ ընդ Աստուածութեան եւ ոչ ՚ի վայր բերեալք յերկնայնոյ յուսոյն՝ պատրանօք բանսարկուին»։ Որ եկեղեցական կամ կըրօնաւոր՝ որ այս կապոյն նուիրականութիւնը չճանչնար, երկնքի եւ երկրի մէջ առ կախեալ օգային այս մը կդառնայ։ Կմերժէ իւր ուխտին պայմանները, կմոռնայ իւր պաշտօնին պարտքերը, եւ չկրնալով շղթայն խզել՝ կսկսի ինք զինք չարչարել, որոնց դարձեալ Ս. Լուսաւորչի հայրը գլխութեամբ խըրտո կուտայ։ Կմոռք եւ ամենայն անդամովք հաստատուն կալ, և անշարժ եւ անդդուելի ՚ի կարգի կրօնաւորական հանդիսից»։ Այս կապը ամէն նիւթոյ եւ աշխարհի կապակցութիւն կը խզէ, մահկանացու մարդ մը անմահութեան էական յատկութիւններուն կը մերձեցնէ, մարմնոյ եւ ստացուածոց

բնական իրաւունքները անգամ կոշընչացունէ։ Աւետարանի պատանին կրօնաւորական կամ եկեղեցական կապոյն այս ծանրակշիռ պայմանները՝ Յիսուսի հրաւերին մէջ անմիջապէս զգաց, եւ զանոնք իրեն համար այնչափ դժուար նկատեց, ինչպէս ընդ ծակ ասղան հաստ պարանի մը անցնելը՝ եթէ պակաս կամ կողմնակի նկատէր, ինչպէս շատերը, յայտնի բանէ՝ որ ոչ պիտի տրտմէր եւ ոչ իւր նպատակէն հրաժարէր։

Կրօնաւորութիւնը իւր բուն եւ ճշգրիտ եւ անթերի պայմաններովը հրեշտակական կենցաղաւարութիւն մը է։ հրեշտակաց օրինակը կրօնաւորութեան նախագաղափար օրինակն է։ Կըրօնքը երկնքի մէջ հրեշտակները և երկրի մէջ մենաւոր կենօք ապրողները իրեն պաշտօնեայ կճանչնայ։ Աստուած հրեշտակները իրեն պաշտօնեայ կճանչնայ, եւ պատգամաւորութեան համար զանոնք կգործածէ իւր և մարդկուութեան մէջ։ Եկեղեցին ալ կրօնաւորները իւր հարկաւոր պիտոյից մէջ կը գործածէ։ Հրեշտակները իրենց պատգամաւորութեան մէջ մարդու կերպարանք կառնէին, եւ տեսնող մը, ինչպէս Տուբիա, չէր կարծէր՝ թէ ասիկա գերբնական աշխարհի բնակիչ է, եւ պաշտօնին հոգը գլուխ տանելուն պէս չուտով իրենց տեղը կգառնային։ Այսպէս ալ Աստուծոյ եկեղեցւոյն պէտքը կպահանջէ, որ երբեմն մենաստաններու մէջ հրեշտակային կենօք կամ առանձնութեամբ ապրող մը յաշխարհ ելլէ։ Բայց անոր ժառայութեան սահմանը կրօնքին կամ աւետարանին օգտէն անդին չանցնիր, որչափ այս պէտքը շարունակէ՝ նոյնչափ պէտք է որ մընայ, եւ պէտքը դադարելուն պէս իւր բուն վիճակը գայ մտնէ։

Հարցնէ ոք թերեւս, Աւելի լաւ չէ՞

որ կրօնաւորք քաղաքի եւ աշխարհա-
կան յարաբերութեանց մէջ շարունակ
մնալով հանդերձ՝ իրենց վիճակին կա-
պոյն նկատմամբ հաստատուն երկիւ-
ղածութիւն մը ալ պահեն : Սյո կեր-
պին որչափ դժուար ըլլալը Ս . Ոսկե-
բերան նմանութեամբ մը կը պայտարէ .
« Չե՞ս տեսներ , ի՞նչպէս են , կըսէ , մար-
մնոյ աչքերը . երբ միշտ ծխոյ մէջ ըլ-
լան արտատունք կը երեն , երբոր խաղաղ-
եւ բարեխառն օդոց եւ լճակներու մէջ
ղբօսնուն՝ առողջ եւ քաջատես կը ըլ-
լան : Սյոպէս ալ հոգւոյն կամ մտաց
աչքը , եթէ հոգեւոր խօսից լճերը պը-
տըլի՝ սուրբ , յստակ եւ քաջատես կը ըլ-
լայ . իսկ եթէ աշխարհի ծխոց մէջ ըլ-
լալի՝ բիժ եւ արժաւունք կը երէ , եւ
սարսափելի ողբերով կուլայ եւ աստ եւ
անդ » : Ս . Գրիգոր Լուսաւորիչ հայ-
րէն ալ հրամայելու ատեն՝ որ կրօնա-
ւորք աշխարհական իրքերու չխառնու-
ին , կըսէ . « Աշխարհական զբաղմունք-
ները մտքերնիդ եւ զգայարանքնիդ
կմխնայուն են , եւ որդի խաւարի կը
նեն » : Հարցնէք թերեւս դարձեալ .
ի՞նչ օգուտ վանքերու կամ եղբայրա-
նոցներու մէջ տնդործ առանձնու-
թեամբ նստել : Ասոր ալ երանելի եղ-
նիկ վարդապետը պատասխան կուտայ .
« Լաւ է , կըսէ , անդործ մեղուն՝ քան
ժիր պիծակը » :

Մեր ազգին կրօնաւորական ուխ-
տիւք եկեղեցականներ պատրաստելու
առտուածակարգ սահմանադրութիւնը
Ս . Գրիգոր Լուսաւորիչ Հօրմէն սկօած
կամ վերանորոգուած է : Տարօնի մէջ
դրակայ վանքը շինելով , Անտօն եւ Կրօ-
նիդէս հրաշալի մենացեալները օրի-
նակ կամ հեղինակ կարգեց հայկա-
կան եկեղեցւոյն մենաւոր կենաց , ուր
վերջն ինք ալ քանի մ'ամիս առանձ-
նացաւ , աշխարհի մէջ կատարած մեծ

առաքելութենէն հրաժարելով :

Դժուար բան է ամէն բարեկարգ
սահմանադրութիւն իւր նախնական
կատարելութեան մէջ հաստատուն բռ-
նել : Շատ չանցաւ , մեծին Ներսիսի
օրերը , կրօնաւորներն սկսան իրենց վի-
ճակին պայմաններուն վրայ հաստատուն
չկենալ . բախտի կամ վառաց հետա-
մտութեան հոգին շղանք դիմէ կհա-
նէր , եւ վայրայած թախառականու-
թիւններով քաղաքէ քաղաք կը շէկնէ .
չատերն ալ աշխարհական մարդիկնե-
րու տներ կնատէին . Պատմութիւնը կըսէ՝
թէ մեծն Ներսէս կրօնաւորաց այս ան-
կարգ , երկակեցւոյդ եւ խառնակ վի-
ճակին դարման մ' ընելու համար՝ զա-
նազան կարգի մեհաստաններ շինեց .
Եղբայրանոցներ՝ ուր կրօնաւոր եղբայր-
ներ կհաւաքէին , Մենանոցներ՝ ուր
չատ մ' եղբայրներ միասին կընակէին ,
բայց առանձին առանձին ճգնութեանց
կպարապէին . առանցնակեցաց խրճիթ-
ներ՝ ուր կրօնաւորներ առանց մէկ
տեղ մ' ըլլալու , ուրոյն ուրոյն ճգնա-
ւորական կեանք կանցունէին :

Մեծին Ներսիսի այս կարգադրու-
թիւնները արեւ սկսեցին կրօնաւորք ,
եւ իրենց վիճակին եւ կարգին չպատ-
շաճող աշխարհական բաներու ալ ձեռք
դարկին , որմէն ոչ նուազ չարիք կհե-
տեւէր կրօնաւորութեան պատուոյն :
Ուստի սուրբ Սահակ պարթեւ հայրա-
պետի օրով ազգային ժողով մը վճը-
ռեց , որ կրօնաւորք բնաւ աշխարհա-
կան իրաց չխառնուին , այլ ամեն
բանէ հրաժարեալ կեանք մը ունենան :

Մարդկանց իշխանութեան ա-
տեն , սուրբ Յովսէփ կաթողիկոսի հայ-
րապետութեան եօթներորդ տարին
դուստրուած ազգային ժողով մը քսան
դրոխ կանոն սահմանեց , որոնց ժեղի-
կանոնն էր , թէ ո՛վ որ աշխարհէ հրա

ժարել եւ կրօնաւոր ըլլալ կուզէ , վանք պէտք է կենայ վանական կանոնաց իշխանութեան տակ :

Դարձեալ մարդպանաց իշխանութեան ատեն Ներսէս աշտարակեցին ժողով մը գումարեց 'ի Գուին . նոյն ժողովոյն Լերդ կանոնն է , վանականք աշխարհականաց տուն չօթեւանին , այլ մօտակայ վանքը , եւ եթէ մօտ վանք չկայ , աւագերիցու տունը * :

Սուրբ Ներսէս Շնորհալի հայրապետն ալ , վերոյիշեալ ժողովոյ , կամ որ նոյն է , հայկական Եկեղեցւոյ քնդհանուր սկզբանց համեմատ խօսելով առ կրօնաւորս , աշխարհէ հրաժարող եւ աշխարհական ակտրժակով կամ կենցաղաւարութեամբ ապրող կրօնաւորները Ղովտի կնոջ կնժանցունէ , որ Սուրբ Գովի եւ Սեղովրայ մէջ տեղը արձան աղի կտրեցաւ , այսինքն քար մը , որ ոչ բոլորովին աղի համ ունի , որ կերալրոյ համար դորժածուի , և ոչ ալ պէտք եղած կարծրութիւնն ունի , որ շէնքի դորժածուելու յարմարութիւն ունենայ :

Եկեղեցւոյ կամ կրօնքին սկզբունքը այնպէս կպահանջէ՝ որ կրօնաւորական ուխտիւք եկեղեցականութեան կոչեցեալները մշտնջենապէս Եղբայրանոցներու մէջ բնակին , եւ միայն հարկը պահանջած ատեն , 'ի շինութիւն Եկեղեցւոյ քաղաքներու մէջ պտրտին : Ըսածնիս աւելի հաւատարիմ ընելու համար Ս. Լուսաւորիչ հօր եւ հաւա-

տոյ Առաջնորդին խօսքերը մէջ բերենք անոր Յաճախապատում հառերէն օրինակելով :

« Սնբժչկելի հիւանդութեան մէջ կիյնայ եւ ուխտը կմոռնայ , կըսէ , այն կրօնաւորը , որ կրօնական եղբայրութենէ կբաժնուի , վանքէ դուրս կելլէ : Իսկ եթէ 'ի հրամանէ Եկեղեցւոյ գլխաւորներուն եւ վանական եղբայրութեան , 'ի պէտք Եկեղեցւոյ եպիսկոպոսութիւն , առաջնորդութիւն եւ քահանայութիւն յանձն առնուլ բռնադատուի , պէտք չէ որ անձին յօժար կամ մօք մէկէն ընդունի . այլ իբրեւ 'ի հրամանէ Եկեղեցւոյն գլխաւորին կամ առաջնորդին կամ եղբարց բռնադատեալ , արտասուօք եւ ապաշաւանօք այլոյ փրկութեան համար ընդունի : Եթէ այսպէս շարժի Աստուծոյ անունը հայհոյել չտար :

« Նաեւ ուղղափառ եպիսկոպոսաց ժողովները , որ ուղղափառ հաւատքը հաստատեցին և Եկեղեցւոյ կանոններ սահմանեցին , այս ալ նշանակուած են , որ եղբայրը առանց առաջնորդին և եղբարց հաւանութեան վանքէ դուրս չելլէ կամ դառնալով Եկեղեցւոյ . ով որ այս կանոնին դէմ կյանդգնի վարուիլ հայրապետաց նշնովքին տակ կըլլայ : Զի ինչ բանի որ կանչուեցաւ մէկը , պէտք է որ այն կոչման վրայ հաստատուն մնայ :

Ս. Լուսաւորիչ հօր այս կարգադրութիւնը և պահանջմունքը բաղդատէ հիմայ , ընթերցող , մեր ազգին արդի կրօնաւորաց ընթացքին հետ :

Եպիսկոպոս եպիսկոպոսի ժողովուրդ կամ վիճակ յախտակելու ետեւէ է : Եպիսկոպոսի մը առաջնորդութիւնը այնչափ միայն կտուէ , որչափ որ իւր շահը եւ անձնասիրութիւնը կպահանջէ , ասոնք տակնուվրայ չընելու համար ժողովրդեան մինչեւ վիճուն ակտրժակին

* Աղբայրն կանոնաց գլուխներէն կկմանամք՝ որ « Աւագերիցու տուն » ըստաւծը , ոչ թէ՛ աւագ քահանային բուն տունն է . ուր նոյն քահանային ընտանիքը կըբնակին , այլ Եկեղեցւոյ մօտ սենեակը , ուր շարժական կարդ վարող քահանայն որ Աւագերէց կըսուի , կընակի :

ժամանակի մը մէջ :

Սովորաբար վանքերն այս իմաստով գործածութիւնն համար չէ՞, որ խեղճ գլուխն եղող կրօնաւոր մը վանքի մէջ մնալը անպատուութիւն կհամարի :

Շատ անգամ մարդ ինքրեն կհարցունէ՝ թէ ի՞նչ է եկեղեցւոյն այս տրկարացեալ վիճակը, ինչո՞ւ եկեղեցւոյ մէջ օր ըստ օրէ գայթակղութիւնները կաւենան, ինչո՞ւ եկեղեցւոյն նախնական ժամանակի հաւատքը և բարեպաշտութիւնը երթալով կնոռալի, ինչո՞ւ եկեղեցւոյն ողջմտութեան վրայ եղած յայտնի կամ լռելեայն յարձակմունքները անաստեղի հոսանքով կյառաջագիմեն, ինչո՞ւ եկեղեցւոյ պաշտօնեայքը հիմայ աշխարհականաց աչքին առանց կարեւորութեան են, ինչո՞ւ եկեղեցւոյ ընտիր պաշտօնեայքը օր ըստ օրէ կսպառնին, և կյաջորդեն անոնց տեղ իրենք զիրենք անգամ չահելու անբաւական մարդիկն են : Այս բազմաեղանակ ձևով եղած հարցումներուն լի և բովանդակ ամփոփումը ընելով, ինչո՞ւ կրօնքը չյառաջագիմէր :

Քա՛ւ լիցի, որ ճշմարիտ ըլլայ այն անմիտ կարծիքը, զոր կրօնքի չյառաջագիմելուն պատճառ կհամարին, ըսելով՝ թէ կրօնք և գիտութիւն իրարու հակոտնեայ են, մէկը միւսին յառաջագիմութիւնը կարգելու : այս դարու մէջ գիտութիւնք յառաջագիմելով կրօնքին բախտը վնասուեցաւ : Ասիկա տրամաբանութեան ոչ պարզաբանա՞յ պարզաբան ըսած իմաստակութեան պէս է : կրօնքը քրիստոնէութեան համար ըսել կուզեմ, մարդոյն սրտին մէջ այն է՝ ինչ որ բոլոր տիեզերքի ընդհանուր շարժումը պատճառող մեծ երկինքը կամ մեքենայն տիեզերքի մէջ : այս մեքենայն այնպիսի զօրութիւն մը ու

նի՞ որ բոլոր երկինքները իր հետ կթաւալեցնէ, երկրիս մինչև խորերը իւր հզօր ազդեցութիւնը կհասցունէ, և իւր շարժմամբն ու գործերովը աշխարհի ներդաշնակութիւնը կանոնի մէջ կը բռնէ : այս առաջին շարժումը դադարելուն պէս, կըսեն բնախօսք, բոլոր բընութիւնը կխանգարի : Այսպէս ալ կըրօնքը մտքի յառաջագիմութեան (գիտութեանց) վրայ իւր գործը և շարժումը դադարեցնելուն պէս, մարդկային միտքը կխանգարի : Ուրեմն կրօնքը գիտութեան ըսկասականք հաստատող եզրը չըլլալէ զատ, անոր յառաջագիմութեանը օգնող աստուածային լոյսն է : և որչափ մին յառաջագիմէ՝ նոյնչափ միւսը պիտի չահի :

Այս սկզբունքը ենթադրելով իբր թուաբանական ճշմարտութիւնն, փնտռենք ուրիշ պատճառ մը, որմէն կրօնքը կթշնամանուի և կըհալածուի :

Ըստ մեզ, այս ցաւալի պատճառը միայն կրօնքին պաշտօնէից վիճակն է, եւ ոչ ուրիշ բան : Արեւմուտքի մէջ քըրիստոնէութեան գայթակղութիւնները միայն պապական գերիշխանական պահանջմանց անդրդուելի յամառութենէն, եւ քաղաքական սկզբանց դէմ, նոյն աշխարհի եկեղեցականաց ընդունայն, գարշելի և վայրապար խաչակրութենէն ծագած է : Իսկ արեւելքի մէջ, մեր վըրայ խօսելով, մեր եկեղեցւոյն գայթակղութիւնները մի միայն եկեղեցականաց ճշմարիտ եկեղեցական չըլլալէն, կրօնաւորներուն ճշմարիտ կրօնաւոր չըլլալէն, վանքերուն ճշմարիտ վանք չըլլալէն, վանականներուն ստոյգ վանական չըլլալէն, մէկ խօսքով, ազգային բարձր Նուիրապետութենէն մինչև յետին պաշտօնէութիւնը պաշտամանց սկզբունքները յետս ընդդէմ յարդուելէն և բնաւ բանի տեղ չդրուելէն է :

ասոր համար է՝ որ մեր արդի դարուն այսչափ անկարգութիւններ սպրդած են . ասոր համար է՝ որ ամեն վիճակ կամ դաւաւ այսօր տակնուվրայ եղած է . ասոր համար է՝ որ կրօնքը կամ հաւատքը անմիտներու ձեռք խաղալիկ եղած է . աս ալ ըսեմ . ասոր համար է՝ որ բարիք կ'համարին շատերը աշխարհական եկեղեցականներ ունենալ քան կրօնաւոր :

Ո՛վ աստուած , մինչև ե՞րբ այս ապականութիւնը քու եկեղեցւոյդ մէջ . ա՛յ է քու սիրած այգիդ . երբեմն Հրէաստանի սինակոկան այս ապականեցիր , ի՞նչ կրսեա այսչափ դայթակղութիւններով լեցուն եկեղեցւոյդ համար , այս ինչպէ՞ս որոշեց . ոչ երբէք . այլ քու պաշտօնեայդ , քու հովիւներդ , քու հաւատարիմներդ :

Սուրբ Լուսաւորիչ կրօնաւորութեան հիմը պատուական քարերէ շինեց . իսկ արդի եպիսկոպոսներուն կամ քու գլխաւոր պաշտօնէիցդ ձեռք աւան փայտ , խոտ եւ եղէգն , ըստ Առաքելոյն , անոր հիմն դրուեցան . ինչպէս պիտի կրնայ այս դիւրափշրելի և ջախջախ նիւթերու վրայ հոյակապ շէնք մը բարձրանալ : Կրօնաւորութեան հիմը , ըստ սահմանադրութեան սուրբ Լուսաւորչի , Անտօնի եւ կրօնիդեայ ձեռք Դլակայ վանքին մէջ ոսկեղէն ըսկիզբ մը ունէր , իսկ մեր օրով՝ կաւեղէն , Նաբուգոդոնոսորի արձանին նման՝ որուն գլուխը ոսկի եւ ոտքերը հող էին : Ինչպէս պիտի կրնայ այս կաւեղէն ոտքերուն վրայ քու պաշտամունքդ կանգուն մնալ :

Մասիս լրագիրը Կոստանդնուպօլսոյ մէջ թախառական կեանք մը անցունող եկեղեցականաց ստորագրութիւնը ըրած էր վերջին թիւերով , մեղի հարկ չէ անոր վրայ յաւելածներ ընել . հերիք է այսչափ ըսելիս , որ բովանդակ եկեղեցականութիւնը իւր հիմնական սկզբունքէն շատ մը դուրս նետուած է . ասիկա վերանորոգող կաթողիկոսը կամ Պատրիարքը այժմու եկեղեցական պատմութեան ամենէն աւելի մեծ գործը կատարած կըլլայ . զի շատ մը անտեղութեանց ազբիւրները ցամքեցունելով , եկեղեցւոյ մէջ անտին անդին գոյացած ապականեալ և ժահրալից ճահիճները չորցուցած պիտի ըլլայ . Նոյն լրագրոյն խօսքին նախելով՝ Սրբազան Պատրիարք հայրը այս մեծ գործոյն ձեռք պարկած է . Կիսփաքիմք՝ որ Սրբազան Պատրիարք հօր այս ձեռնարկութիւնը իրաւ ըլլայ , եւ կրօնաւորական կեանքը վերանորոգող այս դարու հայրապետը ինք ըլլայ , Դոփուարութիւնները՝ որ կրնան ելլելիւրջանքին առջև ոչ ինչ թումբեր են Աստուծոյ օգնականութեամբ , որուն նըպատակն է աշխարհի վրայ միայն իր կրօնքին եւ եկեղեցւոյն յառաջագիւծութիւնը :

Մենք փափաքանք կապասեմք այս նորագման , եւ յուսով եմք թէ սըրբազան Պատրիարք հայրը այնպէս եւ աւանդեամբ պիտի գործէ այս հարկին մէջ , ինչպէս կրօնքին նախանձաւորութեան հոգին կպահանջէ :

Խ. Վ. Դ. Ա.

ԽՕՍԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻՍԻՕՆԱՐԻ ՄԸ ՀԵՏ

Նիկոմիդիա, Պարտիզակ եւ անոնց շրջակայքը յաժող ամեղիկացի միսիօնար մը Մըսալը Բարս անունով, որ բաւական տարիէ ՚ի վեր մեր ազգին մէջ բնակելով հայերէն լեզուն յաջողակ կ'սօսի, հայ բողոքականի մը ընկերութեամբ այս գիւղն եկած էր։

Գերապատիւ սրբազան վանահայրը իր վոխանորդին յատուկ գրովն հըրաւիրեց զմիսիօնարը, որ գայ տեսնուի իր հետ։ Պ. քարողին այս հրաւերը սիրով ընդունեց եւ եկաւ։ Խօսակցութեան քաղաքավարական կերպերը լըմնալէն յետոյ՝ նորին սրբաշնութիւնն հարցուց միսիօնարին։

— Ի՞նչ գործով ձեր հայրենիքը թողած եւ տաճկաստան եկած էք։

— Ճիշդ քան տարի յառաջ, պատասխանեց միսիօնարը, Ամերիկայէն ելլելով, նախ Սեւանիկի կողմեր մինչև Սօֆիա հրէից մէջ Աւետարանին տարածման և քարոզութեան պաշտօնը վարեցի, և յորմէ հետէ մեր ընկերութիւնը այն կողմերը սկովտիական ընկերութեան ճիւղին ձգեց 14 տարիի մօտ է՝ որ այս կողմերն եկած եմ։

— Այս կողմերն ալ այդ նուիրական պաշտօնն ունիք։

— Այո։

— Ես կհաստատեմ, որ ձեր ընտրութեան և կոչման մէջ մեծ ապէս սըլտալ ընթացք մը բըռնած էք, և ձեր նախկին ընթացքը աւելի սւղիղ և քըրիստոնէական էր՝ բայց ոչ այժմանը։ Վասն զի հրէից՝ որ աւետարանի լոյսէն զուրկ են, արժան էր քարոզել, բայց

այս ժողովուրդը յորում կրնակիք, շատոնց ունին այդ փրկութեան աւետար. և եթէ դուք և ձեր հայրենակաց բընակիչները հաղիւ եօթն սերնդեամբ մենք երեսուն և հինգ և քառասուն և աւելի սերնդենէ ՚ի վեր քրիստոնեայ եմք, եւ հայաստանեայ եկեղեցին անյեղլի վարդապետութեամբ քրիստոնէութեան ծաւման ժամանակակից աղգի մը եկեղեցին է։

— Մենք արդէն քրիստոնէութիւն ունեցող ժողովրդեան քարոզելու ըսկղբունք չունինք։ մեր միտքը՝ քրիստոնէից մէջ աւետարանին նախանձն արծարծելով, աւետարանին չքարոզուած տեղերը քարոզելու համար գործակից շատցունել է։ Վասն զի այս կողմի մարդիկ տեղացի ժողովրդոց հետ ընտանեկան եւ առևտրական յարաբերութիւններ ունենալուն՝ մեծ յարմարութիւն ունին այս պաշտօնին։

— Ուրեմն ամերիկացի միսիօնարքդ առաքեալներ պատրաստելու դեր — առաքելութեան պաշտօն ունիք, և մեզ նէ հանելով պատրաստած առաքեալնիդ ոչ — քրիստոնեայ աղղաց համար են։ Ինչո՞ւ ուրեմն այդ սկղբունքը յայտնի չէք աւանդեր ձերիններուն, որպէս զի մեզի եւ մեր ժողովրդոց չըքարոզեն։ Ինչո՞ւ ուրեմն նոր եկած ժամանակդ, մինչդեռ հետոք եկող գործակիցդ մերիններէն մէկը կ'յորդորէր կ'թախանձէր՝ որ իր հողւոյն խնայէ եւ աւետարանի վարդապետութիւնն ընդունի, դու ալ անջովդ կ'սէր, և չարգիլեցիր զանկիայ՝ որ ձեր սկղբան հա-

կառակ չգործէ : Ինչո՞ւ ուրեմն բոլոր մեզնէ ելլող ձեր դործակիցները դարձեալ մազերը քրիստոնէութեան և աւետարանի մէջ ճերմկացած ազգի մը մէջէն դուրս չեն ելլեր , եւ երբէք աւետարան չքարոզած տեղեր ոտք դըրած չեն :

Ի՞նչ հարկ քարոզել այնպիսի տեղ մը ուր աւետարանն արդէն տարածուած եւ փրկատուի անունը պատմուած է : միթէ ձեր այդ եռանդը աւելի բժշակ է քան աստուածային եւ նախանձաւոր առաքելոյն Պօղոսինը , որ այնպիսի տեղեր քարոզելը խիղճ կրնէր . Այնպէս արարացեալ , կըսէ , յաւեարանէ , ու ուր անոնք անհետա՞նց փրկուող , զի մի էքրիստոնէական մէջ , զի մի էքրիստոնէական . . . որոյ ուսուցիչն է . . . եւ որոյ ունի լուսն . . . Զու՞մ . ԺԵ . 20 :

Եթէ նա ուրիշին դրած հիման վըրայ վերստին աւետարանի հիմն դընելը խիղճ ընելով , այնպիսի տեղեր իւր առաքելութեան ասպարէզ կընտրէր ուր որ փրկատու բնաւ լուծած կամ պատմուած չէր . դուք եւ ձերինները ինչո՞ւ չէք յանդիմանուիր ձեր խղճերէն այնչափ դարերէ 'ի վեր քրիստոնէութիւնն եւ աւետարանը արեամբ պահպանող ժողովրդոց մէջ տարածելու փափաք երբ որ կզգաք . չէ՞ք գիտեր արդեօք , թէ մեր նախնիքը "ըչափ ծանրագնի զոհեր ունին աւետարանի :

— Մենք ոչ եթէ քարոզութիւն կընենք ձեր ժողովրդեան մէջ , այլ իրենց հասկանալի լեզուով տպագրուած գրքեր բերած ենք ծախելու , որպէս զի իւրաքանչիւր ոք հասկընայ աւետարանի հոգին :

— Ըսել է՝ առաքելութիւնն իդ այս կողմը գրավաճառութեան փոխած էք : Բայց միթէ հասարակ ժողովուրդը՝ դրուած մը աշխարհաբառ ըլլալուն հա-

մար կըհասկնայ այնպէս ' ինչ պէս որ ես և հրամանքդ կհասկնանք , ո՞չ ապաքէն մէկը պէտք է՝ որ բացատրէ :

— Ի հարկէ մեզի չափ չկրնար հասկնալ :

— Ահա ասոր համար է՝ որ Աստուած Եկեղեցւոյ մէջ վարդապետներ կարգած է . տե՛ս Դ. կորնթ ԺԲ . 28 . որպէս զի եկեղեցւոյ ատենէն ժողովրդեան բացատրեն սուրբ գիրքը , և ըստ պիտոյից անոնց միտքը լուսաւորեն աւետարանական պատուիրանաց մէջ . Ուստի ձեր ժողովրդեան հասկնալի գիրքերը ցրուելովն եկեղեցւոյ մէջէն աստուածագիր մէկ պաշտօնն անհնար է որ վերնայ , կամ ամեն մարդ մեկնիչն ըլլու և բացատրողներու պէտք չունենայ , որով դարձեալ ձեր աշխատութիւնն անօգուտ կըլլայ . Մեր ժողովրդոց մէջ այդ մասն ալ մեր պաշտօնին կ'ընդգրկէր . Կտենէ՞ք ամայի և լեռնուտ տեղ մը այսքան չէնքեր , ասոնք աւետարանը քարոզելու և բացատրելու համար աւետարանի արդիւնքով հաստատուած են , ուր ինձմէ շատ ուրիշ պաշտօնեայնք ալ կան աւետարանի : Ասոնք մտածելով դալթակղած եմ ձեր նպատակին վրայ , երբոր կտեննեմ որ թէ՛ դուք և թէ՛ ձեր դործակիցները այսպիսի տեղերն անգամ աւետարան քարոզելու , բացատրելու և գիրք ծախելու կուգան , ինչպէս պատահած է երբեմն :

Դուք եթէ ատուգիւ աւետարանի նախանձով ձեր հայրենիքը թողած Ամերիկայէն դուրս ելած էք , այս կողմերը դործ չունիք . աշխարհիս ամէն կողմերը հեթանոսաց բազմութիւն կայ . մանաւանդ լաճնուս նայելով ձեր հայրենի երկրին ներսերը շատ վայրենիներ ալ կան տակաւին , եթէ ձեզի ծանօթ պատճառաւ մը անոնց չէք ու-

ղեր երթալ , տերունեան հրամանն դէպ
'ի ուրիշ կողմ կառաջնորդէ զձեզ . « դը
նացէք աշակերտեցէք զամենայն հե-
թանոսս , մկրտեցէք զնոսա յանուն հօր
և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ » պատուի-
րեց Գրիստոս .

Փացէք սիրելի , և հեթանոսներուն
լայնատարած ուկիանոսին մէջ ձգեցէք
ձեր ուռիանը , և մենք կաղաչեմք՝ որ
ձեր ձկնորսութիւնը տիբերական ծո-
վուն հրաշայի որսին չափ առաւտ ըլլայ .
Այս պատուէրը կատարեալ ընելու հա-
մար գնացէք , աշակերտեցէք և մկրտե-
ցէք , քանի որ մէզնէ հանածներնիդ
չէք կրնար մկրտել , թերի է ձեր ը-
րածը . աշակերտեցէք և մկրտեցէք ,
այսինքն այնպիսի տեղեք՝ աշակերտ փն-
տուեցէք , ուր որ մկրտութիւն չկայ .

Նոր եօրք տպուած աստուծա-
յունչ մը բերել հրամայեց սրբազան վա-
նահայրը , որպէսզի վիճաբանութեան
մէջ հարկաւոր եղած վկայութիւնները
Միսիօնարին հասկցած լեզուովը ցցու-
նէր .

— Վիճաբանելու ատեն չունիմ ձիս

պատրաստ է , պարտիզակ պիտի դառ-
նամ , ըսաւ Միսիօնարը , և ոտքի ելաւ
որ երթայ .

— Այնպէս թող ըլլայ , ըսաւ նորին
սրբազութիւնը . բայց կաղաչեմ՝ որ ե-
թէ պատահի այս գիւղը հանդիպիք ,
ինձի հիւր ըլլաք , և եթէ այս հրաւե-
րը մերժէք՝ սաստիկ կ'իշտանամ .

— Այո՛ , գալ պէտք է , աւետա-
րանին վրայ սխալ դաղափարներն ուղ-
ղելու համար .

— Եկէք , ինձի յայտնեցէք իմ և
Ժողովրդեանս քրիստոնէութեան մէջ
ունեցած սխալ ընթացքը . Առաքեալ
զառաքեալ կրնայ յանդիմանել . եթէ
պաշտօնին մէջ անհոգ ըլլայ կամ մոլո-
րական վարդապետութիւն ունենայ .
Պօղոս կըսէ թէ՝ երբ ես Անտիօք գը-
տայ Պետրոսը , յանդիմանեցի . որովհե-
տեւ մեղադրելի վարմունք ունեցած էր .
Դուք ալ զիս կրնաք յանդիմանել եթէ
աւետարանի ճշմարտութեան մէջ ու-
ղիղ քալած չըլլամ .

Մեկնեցաւ Պ . Միսիօնարը , և կը-
յուսանք ոչ իր խոստումը կկատարէ :

Ս Ա Բ Է Ա Յ Ի Ք

ԿԱՄ Ս . ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏՁԻ ՔՐԻՍՏՈՆԵՍԱՅԻ

Սարէացիք ըսուած նշանաւոր ա-
ղանդ մը կայ , զոր եւրոպացիք Ս . Յու-
հանէս Բրալէ Իրէսպոնէայ Կանուանեն .
Այս աղանդը կը տնուի Ասիոյ զանազան
երկիրներու մէջ . ինչպէս Պասրա ,
Արաբիա , Պարսկաստան եւ Հնդկաս-
տան . Եւրոպացիք Իրէսպոնէայ անուն
տալով այս աղանդոյն հետևողներուն՝
պղտիկ սխալ ըրած չեն , որովհետեւ
չատ հեռի են քրիստոնէութենէ , Բրիտ-

տանի հիմնական վարդապետութիւննե-
րէն բնաւ մէկն ալ չեն գիտեր , միայն
մկրտութիւն մ' ունին , որ միայն պարզ
ձև մ' է լուացման . եւ եթէ մկրտու-
թեան որ և է ձևը քրիստոնէութեան
իրոք յատուկ մէկ նշանը , քրիստոնեայ
չեղողներուն կամ քրիստոնէութեան
իմաստը բնաւ չհասկցողներուն վրայ տե-
սած ատեննիս՝ զանոնք քրիստոնեայ
կրնանք անուանել , Սարէացւոյն ալ

իրբեւ ըրիստոնէութեան մէկ աղանդը համարուիլը կարգարանայ :

Հին Սարէականութիւն մը կայ, որ հրէից Ս^ա (գունդ) բառին նշանակութենէն ելած է : Այս կրօնքին հետեւողները երկնից լուսաւորները մանաւանդ արեգակն եւ լուսինը կապշտեն իրբեւ իւրեանց աստուածները : Շատ հին է այս կրօնքը , եւ նախ քան զըրիստոնէութիւնը տարածուած էր , ոչ միայն յԱրարիա եւ յԵփրատ , այլ եւ Ստիոյ նեւրքին աշխարհները , մանաւանդ քաղդէացւոց եւ Պարսից մէջ : Հարաւային ամերիկայի ժողովրդեան կրօնքն ալ ասոր մօտ բան մ' էր մինչև սպանիացւոց իրենց տիրելու ատենը : Ընդհանրապէս սարէականութիւն ըսուելով քաղդէացւոց կրօնքը կհասկըցուի :

Քրիստոնէական կրօնքին աղանդներէն մէկը համարուած սարէականութիւնը , անունով , նոյն է քաղդէացւոց կրօնքին հետ . սակայն շատ հեռի է անոր վարդապետութիւններէն . աւելի հրէութեան մօտ է , խիստ քիչ մերձաւորութիւն մը ունի քաղդէացւոց վարդապետութեան . հրեշտակաց եւ գիւաց վրայ ունեցած կարծիքնին , կարծիքներ , որոնք , ինչպէս գիտենք , Դանիէլ մարգարէին երկայն ատեն քաղդէացի իմաստնոց կամ ուրիշ երբայցեցիք գերութեամբ անոնց հետ խառնուելէն , կրնայ ըլլալ որ հրէութենէ սարդած ըլլայ քաղդէացւոց վարդապետութեան մէջ : Այս քաղդէական եւ հրէական կարծիքներով խառն սարէականութեան մէջ բարոյականի այն պիտի սկզբունքներ խառնուած են , որ ըրիստոնէութեան աղաւաղեալ նըշաններ ալ կցուցնեն վրանին :

Այս սարէացւոց մեծ պարծանքը Ս . Յովհաննէս մկրտչի վարդապետու-

թեան հետեող երեւելնն է , թէ եւ շատ հեռի են այս աստուածային մարդարէին եւ առաքելոյն ճշմարիտ աշակերտութենէն . սակայն ունին աւանդութիւններ , որ կարծել կրնան տալ թէ անոր աշակերտներն են : Իրենք զիրենք Մենայե Եհէ (Աշակերտք Յովհաննու) կանուանեն :

Այս աղանդը , ինչպէս հաւանական է կարծել , Ս . Յովհաննէս մկրտչի հետեող այն աշակերտներէն հիմնուած է , որոնք իրենց վարդապետին մահուանէն յետոյ Յիսուսի հետեւողներուն հետ չխառնուելով զատուեցան , իրենք իրենց խելքով կրօնք մը հիմնելու զեցին եւ մկրտութիւն պահեցին մէջերնին այնպէս . ինչպէս որ Ս . Յովհաննու վրայ տեսած էին : Գործք առաքելոցին մէջ կկարդամք . թէ Յովհաննու աշակերտներէն տասներկու հատ յանուն Յիսուսի մկրտուեցան , եւ կնքք հոգւոյն ընդունեցին Ս . Պօղոս առաքելէն . ապէից կհետեւին , եւ ճշմարիտ է , թէ առաքելոց դարուն . ասոնք ալ Պաղեստինի սահմաններէն դուրս քրիստոսի աշակերտաց պէս ջրուած իրենց աղանդը կոտորածէին : Նոյն դրոց հնդեռասաւներորդ գլուխը կկարդամք . թէ դրագետ ու ճարտարաբան աղեքսանդրացի մը Եփեսոսի եւ Կորնթոսի մէջ նախանձաւորութեամբ իւր վարդապետութեան հետեւողներ կվաստիէր , եւ զիւր միայն զԵփեսոսի Յովհաննու : Ակիւղաս եւ Պէրիկղէս Պօղոսի աշակերտները ասիկա ըրիստոնէութեան դարձուցին :

Սարէականութիւնը յառաջադիմած է սրբոյն Յովհաննու անկատար եւ սուտ աշակերտներուն նախանձայոյզ եռանդովը , Յովհաննու մկրտութիւնը մինչեւ հիմայ կայ մէջերնին , եւ այս արարողութեան մէջ պահած ձեւերնին այն չափ նմանութիւն մը ունի Յովհաննու-

մկրտութեան, այնպէս որ բնաւ տա-
րակոյս չմնար: Մկրտութեան մէջ այս
բառերը կարտասանեն. « Եւ ինչպէս զի
լուսնի թոյնն է Եւ զի Եւ զի Եւ զի Եւ զի
Ս. յս. խօսքը թէպէտ աստուածաբանա-
կան իմաստ մը չունի, բայց պատմա-
կան նշանակութիւնը խիստ որոշ է:
Սաբէայիք կրնդ ունին թէ Յովհաննէս
զՄեսիական քարոզեց. բայց չեն ըսեր
թէ Յիսուս փրկողս էր Մեսիայն, եւ
անոր տակաւին դաւաճեալն կապահեն
հրէից պէս. Հետեւապէս կայնդեն
թէ Յիսուսի աշակերտները մկրտելուն
վրայ Հօր, Որդւոյ եւ սբոյն Հոգւոյն բառերն
արտասանելով՝ մկրտութիւնը խանգա-
րեցին, եւ թէ Յիսուս իրենց այնպիսի
փոփոխուած մը ընել տալով արտօնու-
թիւն չունէր: Ս. Յովհաննէս յիշատա-
կը եւ անոր քիչ մը մօտ նմանութիւնը
իրենց կրօնքին գլխաւոր հիմը կրա-
ցաւորեն: Կրօնական արարողութեանց
մէջ վայրի մեղր եւ մարախ կդործա-
ծեն, ի յիշատակ իրենց պաշտպան
սրբոյն անապատի մէջ անոնցմով կերա-
կրուելուն: Իրենց հաղորդութեան հա-
մար կդործածեն այս մեղրն ու մարա-
խը, լոկ ի յիշատակ իրենց վարդապե-
տին, ինչպէս են հաղորդութեան հաղին
համար Կալվինականք: Ամեն տարի մը
կրտութիւննին կնորոգեն. ասոր համար
մօտակայ գետ մը կերթան, կմերկա-
նան եւ բոլոր մարմնով կրուացուն: Եւ
երբ ջուրէն դուրս ելլեն, իրենց կրօն-
քին պաշտօնեայն ջրոյն եղերքը կսպա-
սէ, եւ ինչ ձեւով որ Յովհաննէս մկրտ-
չի փրկատուի գլուխը ջուր լեցունելը
պատկերներու մէջ կտեսնեմք, ճիշտ
նոյն ձեւով պաշտօնեայն ջուր կրեցու-
նէ դաւաթով մկրտելոյն գլխոյն վրայ
եւ կըսէ. Կնորոգեմ ձեր փրկանք յառաջ
եւ ձեր Յովհաննէս ինչին, ինչ պէս որ ձերոց
հրէայնէրը Յորդանանս ձեզ եւ ինչ, նոյնպէս

աւ ինչ ինչ: Նշանաւոր տօներուն ա-
մենէն մեծն է Հրաշքի Դէպքը, այս
տօնը յիշատակութիւնն է հրաշքի մը,
որով ըստ իրենց վարդապետութեան
Յովհաննէս մկրտիչը Տիբերիեայ ծովէն
եղած գետի մը ձեռքէն Գալիլիա քա-
ղաքը փրկած պիտի ըլլայ. այս տօնին
ժամանակն եկածուն պէս՝ որոնց որ
դործը կամ վիճակը կնեցէ, կամ որոնց
որ բարեպաշտութիւնը սաստիկ է, Գա-
լիլեայ վրայով տիբերական ծովը ուխ-
տի կերթան, այն տեղ ուր որ կհաւա-
տան թէ Ս. Յովհաննէս այն գետը ըս-
պաններ է. որոնք որ չեն կրնար երթալ՝
կեցած տեղերնին կկատարեն: Ուրիշ
գլխաւոր տօներ ալ ունին, Դէպքի
եւ Մահացան սբոյն Յովհաննէս անոնով:

Ասոնց սրբազան գիրքը չորս հատ
է: Առաջինը Տէպի կըսուի, որ հրեշ-
տակաց անկման եւ մարդոյն ստեղծման
վրայ կճառէ. երկրորդը Սեբաստիան
որ Ադամայ վրայ կճառէ. երրորդը
Սեբաստիան, որ ըստ իրենց հաւատ-
քին, սրբոյն Յովհաննէս ձեռք իրենց
նախնեաց եղած յայտնութեան վրայ
կճառէ. վերջինը՝ Բեռնարդ, որ իրենց
կրօնական արարողութիւնները կըրթա-
րակէ: Ս. յս. գրքերը շատ խնամով եւ
մեծարանք կալահեն, եւ շատ հա-
զուագիւտ են:

Սրբոյն Յովհաննէս մահուան յիշա-
տակին համար կատարած տօնական ա-
րարողութիւննին շատ զգածումով է,
եւ դողցես արդի հրէից դերեղմանա-
կան արարողութեան կմօտենայ. այս
արարողութեան մէջ կնշմարուի այն մեծ
համակրութեան գաղափարը, զոր փըր
կիցն ունէր սուրբ Յովհաննէս վրայ, եւ
որուն բարձր իմաստով բացատրութիւ-
նը կայ սուրբ Աւետարանին մէջ: Ա-
հաւաստիկ այս գերեզմանական արարո-
ղութիւններէն մէկ քանի կտոր խօս-

քեր :

« Երկրպագեմք քեզ , տէր փառաց . մեղաք , ներէ մեր մեղաց . դու՝ որ բարի եւ ողորմած ես , գթամեր վրայ . գերագոյն թագաւոր լուսոյ , լսէ՛ մեր կականալիւ ողբոց և հառաչանքին . դու՝ որ կպահես բոլոր բարի արարածները , պարգեւիչ բարեաց , տուր մեզ զօրութիւն : Փրկի՛չ հաւատացելոց , փրկէ զմեզ 'ի չարէ . ազատարարդ հոգւոց , ազատեա զմեզ 'ի մեղաց . խափանարարդ չարեաց , խըեա 'ի մէնջ զարմատս չարութեան և ցասման . տէ՛ր ամենայն փառաց , հանդու մեր վրայ քու փառքդ . դու՝ որ ձեռք կերկնցունես քու սուրբերուդ , մեզ ալ կարկառէ աջդ՝ որ յիշնամք . դու որ ճշմարտութիւնդ ես , զմեզ ճշմարիտս արա . դու՝ որ պահես զողիս զմեզ ալ պահէ , դու՝ յորմէն ճշմարտութեան առաքեալներդ իրենց պաշտօնն առին , աղբի՛ւր ամենայն իմաստութեան , մի ծանրասցի մեր վրայ քու բարկութիւնդ . ողորմելի մեղաւորներ եմք , մեր մեղքին համար մի՛ բարկանար , ներէ մեր մեղքին , գերի եմք մեղաց : Ողորմէ՛ մեզի , Տէր ամենայն ամենայն արարածոց և ամենայն հոգւոց . օրհնե՛ալ ըլլայ քու անունդ : »

Իրենց հաւատքին համեմատ , Ս . Գովհաննէս մկրտչի յայտնութիւնները պարունակող գրքին մէջ , աստուածային հրամանները գրուած են , որոնք աւելի Մովսիսի և Աւետարանի օրինաց ստուերներով խառնուած են . ինչպէս .

« Հրաժարէ՛ մեղքէ և դողութենէ , մի սիրեր նենդութիւն . մի խօսիր սըտութիւն . մի ցանկանար ոսկւոյ և արծաթոյ . մի պաշտեր սպտանան և առնոր կուռքերը :

« Լուսոյ թագաւորը և աշխարհի գերագոյն հաստիչը մարդոց բոլոր հո-

գինները պիտի դատէ ըստ գործոց նոցա :

« Սատանայական կախարդութիւններու մի հետեւիր . սուտ վկայութիւն մի վկայեր . արդարութիւնը մի հալածեր , դի ով որ կհալածէ անծախական հուրը պիտի նետուի :

« Ողորմութիւն տուր աղքատներուն , ողորմութիւնդ ալ մի հրատարակեր , ձախ ձեռքիդ տուածը աջ ձեռքդ չգիտնայ , աջիդ տուածը ձախ ձեռքդ չգիտնայ . երբոր մարդ մը կը տեսնես մերկ՝ հագուեցուր , վտանգի մէջ՝ ազատէ . պատուէ հայրդ մայրդ և ծերերը , վա՛յ անոր՝ որ իր ծնողքը կարհամարհէ . խմելու , ուտելու , ելլելու , մտնելու և ամեն գործերուդ մէջ տիրոջ անուան՝ փառք տուր : »

Սաքէացիք խիստ նախանձելի միաբանութիւն մը ունին մէջերոն . ամուսնութիւննին խիստ 'ի յարգի է . մարդ և կին իրարմէ երես չեն ծածկեր , ինչպէս մահմետականք , այլ քրիստոնէից ոսկորութեան մօտ կերպով մտերիմ ընտանութեամբ առանց չարակնութեան կը վարուին իրարու հետ . Մարդիկ սովորաբար երկրագործութեան , կանայք ալ կերպասներ գործելու կալարապին . Հագուստի , կերակոյ , հիւրասիրութեան և ուրիշ արտաքին վարմունքներու մէջ ընդհանրապէս կնամանին չը ջակայ բնակակից արարներուն , այնպէս որ՝ բաց 'ի կրօնքին յատկութենէն երկու ազգերն իրարմէ խտրող բան մը չկայ մէջերնին :

Առաջին անգամ եւրոպացիք ու շադրութիւն ըրին այս աղանդոյն վրայ . պատճառն որ շատ հետաքրքրական ըլլալէ զատ , ծագումը քրիստոնէութեան առաջին ժամանակի պատմութեան կվերաբերի : Կարմէլեան իգնատիոս անունով նուիրակ մը

նետորական քրեատնէից մէջ պատած
ատեն , իւր ճամբորդութիւնները գրի
առնելով , յատուկ գլուխ մը ալ Սա-
բէացւոյ աղանդոյն վրայ գրած է :

զոր լատին լեզուով հրատարակեց 'ի-
դարձին , Պարոն-իւն Զաքարիա աղանդոյ և
ճորտութեանց Բրիտանիէ Սրբոյ Յովնանոս-ը
սելով , 1652 ին :

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑԻՍ

ՀԱՆՌԵՐ

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԵԱՄԲԻՔ ՈՐ ԸՆԴ

ՍՅՈՒ ԵԿԵՂԵՑԻՍ ՔՐԻՍՏՈՒԼԻՑ

Շարունակութիւն տես թիւ 44 երես 40.

Հասարականունք վրայ բրիտանիէ եկեղեցի-
ներուն մէջ եղած Գաղութեանները :

Հռովմէական եկեղեցին մինչև վերջ
աստաներորդ դարը ընդունեց թէ հա-
սարականունք եկեղեցւոյ հասարակունք և ընդ-
հանուր վայոյթնաւ վրայ կկայանայ : Վերջ
աստաներորդ դարուն մէջ քանի մը
աստուածաբաններ , մանաւանդ Բեկ-
լարմին ճիզուիթը , պապերուն պահան-
ջումները աստուածաբանական վար-
դապետութեանց կարգը անցրնելով
սորվելոցին՝ թէ Հռովմայ եպիսկոպոս-
տը յասարականայն իրաւանց եկեղեցւոյ գը-
լունքն ըլլալով՝ ամբողջ եկեղեցին կներ-
կայացնէ : և գրաւոր ու անդիր աւան
դութեամբ հաղորդուած յայտնեալ
վարդապետութեան անտալ մեկնիչն է :
Ուրիշ աստուածաբաններ , մանաւանդ
Գաղղիացիները , առաջին վարդապե-

թեան պաշտպան կանգնեցան . անոնց
անունը Գաղղիական դրին . Բեկլարմինեան
հերձուածողներն ալ աւելի իտալիա ,
այսինքն ալպեան լեռներէն անդին ըլ-
լալով , որ իտալիան Գաղղիայէն կզա-
տէ , անբաւականաւ ըսուեցան , իրենց
նոր վարդապետութիւնն ալ անբաւա-
նականութիւն : Այս դրութիւնը քիչ քիչ
հռովմէական եկեղեցւոյ մէջ տարա-
ծուեցաւ , եւ այսօր այն եկեղեցւոյն
վարդապետութիւնն աս է : Այս դը-
րութիւնը հակառակ է բուն ողջամիտ
վարդապետութեան , որ հասարականունք չէ
թէ Հռովմայ եպիսկոպոսին խօսքին ,
հապա առաքեալներէն մինչև մեր օրերը
եկող ամբողջ եկեղեցւոյ հասարակունք և
ընդհանուր վկայութեան վրայ կընէ :

Հռովմէական եկեղեցին ուղղափառ
ըլլալու համար՝ պէտք է որ ձգէ այն
դրութիւննալ , որով պապին՝ իբր սոսկ
եպիսկոպոս ունեցած իշխանութենէն

բարձր վարդապետական իշխանութիւն մը ալ կուտայ :

Անգղիականք Հասարակական վրայ կատարելապէս որոշ և վճռական վարդապետութիւն մը չունին : Հաւատոյ վեցերորդ յօդուածի մը մէջ թէպէտ միայն դրաւոր վարդապետութիւնը կնդուսին բայց ինն և տասներորդ յօդուածով ընդհանրական եկեղեցին կաղմող բոլոր գլխաւոր եկեղեցեաց անսպակասելի ութիւնը կմերժեն . քսան և մէկ երրորդ յօդուածով ալ տիեզերական ժողովները , թէ և բովանդակ եկեղեցին ալ ներկայացնեն՝ անխալ չեն , կըսեն . բայց քսաներորդ յօդուածով ալ կընդունին թէ եկեղեցին 'ի հաւատոյս ծագած վէճերը կտրելու իշխանութիւն ունի . երեսուն և չորսին մէջ , եկեղեցւոյ ծիսական աւանդութիւններն անգամ խանգարողները կդատապարտեն . հասարակաց ժամերգութեան գրոց Թարգմանի մէջ կպատուիրեն , որ « աստուածային պաշտաման ծագումը և հիմը նախնի հարց գրոց մէջ փնտռուի » . միայն դրաւոր վարդապետութեան հաւաակ եղած բաները կմերժեն , և նախնի Հարց հաստատած կարգը աստուածային ճշմարիտ պաշտաման կանոն կըսեն . Նիկիոյ , Կոստանդնուպօլսոյ , Եփեսոսի և Բաղկեդոնի ժողովները ճանչնալով կընդունին , թէ անոնք առաջին հինգ դարերուն ճշմարիտ հաւատքը սահմանեցին , և թէ այն ժամանակի եկեղեցւոյն հաւատքը և կարգաւորութիւնները անարատ էին . իրենց կանոններէն մէկուն մէջ քարոզիչներուն կըպատուիրեն , որ սուրբ գիրքը բացատրելու ատենն ին ուղղափառ Հայրերը և Նախնի Եպիսկոպոսները իրենց առաջնորդ բռնեն . եկեղեցւոյ Հարց գիրքերը կարգաւր շատ յարգի բան սեպած են . իրենց գիտուն աստուա

ծագաններուն նայելով Բողոքականներուն առանձնական քննութիւնը կմերժեն : Ասանկ ըսողներն և սորվեցնողներն են Օվրալ , Հալ , Պէվրիճ , Պիզ , և մեզի ժամանակակից Կ . Վորալորթ գիտնական վարդապետը :

Անգղիականաց վարդապետութիւնը հռովմէական եկեղեցւոյ վարդապետութեանէն աւելի մօտ է Արեւելեան ուղղափառ եկեղեցւոյ վարդապետութեան . Անգղիականք ուղղափառ եկեղեցւոյ կատարելապէս համաձայնելու համար , պէտք է՝ որ իրենց պաշտօնական գրոց մէջ եղած վարդապետութիւնները իրարու հետ միաբանեցնեն , ու որոշակի յայտնեն , Ա . թէ առաքելներուն ձեռօք Կնդմի յայտ հաղորդուած աստուածային վարդապետութիւն մը կայ . Բ . թէ այս անգիր վարդապետութիւնը անխալ կերպով եկեղեցւոյ մէջ պահուեցաւ . Գ . թէ այս վարդապետութիւնը առաջին դարերէն 'ի վեր իրենց հաւատքը անփոփոխ պահող առաքելական եկեղեցիներուն հասարակ և ընդհանուր վայելանքն վրայ կկայանայ . Բողոքականները բացարձակապէս կմերժեն հասարակ և ընդհանուր վայելանքն ուղղափառ կանոնը . և չեն ընդունիր անոր ո՛չ դրաւոր վարդապետութիւնը մեկնելու և ո՛չ ալ անգիր աւանդութիւնը անթերի փոխադրելու միջոց մ'ըլլալը . անոնց սկզբունքն է՝ « Երբ ինչ որ հոգիին պէս սուրբ գիրք մեկնելը » :

Այսու ամենայնիւ դրաւոր վարդապետութեան վաւերականութիւնը հաստատուելու համար եկեղեցւոյ հասարակ և ընդհանուր վայելանքն մէջ բերելու ստիպուած են . որով հեռեւ սուրբ գիրքը հիմնական ունեցած կերպով ինքն մեզի տուողը եկեղեցին է : Բողոքականներուն հռովմէական եկեղեցւոյ գեղծ մունքներուն դէմ ունեցած ընդդիմ

մութիւնը շատ հեռուն նետեց զիրենք :
Այն եկեղեցւոյն ծառասարէն ծոցաւոր առան-
դաւանդներուն դէմ կռուելու ատենին՝
ամեն առանդաւանդին խոտելի ցցուցին , ա-
ռանց մտածելու թէ սուրբ գիրքը
վաւերական և արգոյ ընողը աւանդու-
թիւնն է :

Բողոքականները նոյն իսկ սուրբ
գրոց բացատրած ճշմարտութեան մէջ
ըլլալու համար , պէտք է որ ընդունին
Ա. Պօղոս առաքելին սա սկզբունքը՝
թէ աստուածային վարդապետութիւնը
երկու կերպով տրուեցաւ . կենդանի յո-
ւով և բռն . Բ. թէ . Բ. 14 . Բ. թէ եկե-
ղեցին այս երկու վարդապետութիւնն
ալ պահած է , եւ իր հասարակութեան և ընդհա-
նայն վարդապետութեան զանոնք .
Գ. թէ ամեն մարդ պէտք է որ այս վը-
կայութիւնն ընդունի թէ՛ դրաւոր եւ
անդիր վարդապետութիւնը հաստա-
տելու համար , եւ թէ՛ դրաւոր վար-
դապետութիւնը մեկնելու համար , եւ
թէ՛ մարդ հասարակաց իմացուածը միշտ
իր մասնաւոր իմացուածէն նախամե-
ծար դնելու է :

Այս կանոնները չընդունող բողո-
քականը Աստուծոյ խօսքը իր աւելի
կամ պակաս լուսաւորուած ու բացուած
խելքին համեմատ մեկնելով՝ իր իմա-
ցուածը իբր Աստուծոյ իմացուածը կը
ծախէ , իսկ իր յարմար չեկած բա-
ները կ'մերժէ , եւ իրեն բնական
ցած իմաստներ կ'փնտռէ , որով բնակա-
նայ աշխարհն մէջ կ'իյնայ՝ թէ որ իր ըս-
կզբունքէն տրամաբանական հետեու-
թիւն հանել ուղի է : Ահա այս է այսօ-
րուան օրս բողոքականներուն գլխուն ե-
կածը :

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ուղղափառ եկեղեցւոյ վարդապետ-
ութիւնները

Ուղղափառ եկեղեցւոյ հիմնական
վարդապետութիւնները՝ Նիկիոյ Հան-
գանակին , պոսինքն Նիկիոյ և Կոս-
տանդնուպօլսոյ տիեզերական ժողով-
ներուն շարադրած հաւատոյ դաւա-
նութեան մէջ համառօտ կերպով կը
բովանդակին :

Ահաւասիկ այն հանգանակը* :

* Նիկիոյ ժողովին հանգանակը Հայաստան բե-
րաւ սուրբ Սրբաւանդ Հայրապետը . որ սուրբ Լու-
սաւորիչ Հօր որդին և յաջորդն է : Սուրբ Լուսա-
ւորիչ Հայրն իւր ժողովրդաց պատրիարք համեմատ հան-
գանակին մէջ քանի մը բացատրութիւններ աւելցուց ,
իւնկէս որ Աստուծոյ ժողովին հարց աւելցու-
ցին , ու այս հանգանակը՝ Նիկիոյ հանգանակին հետ
բազմատողները կրնան իմանալ :

Թէ որոնք են սուրբ Լուսաւորիչ յաւելուածնե-
րը , ու զոքը կրնայ բազմատող մեր Հայաստանեայց Ե-
կեղեցւոյ մէջ կարդացուածը Նիկիոյ հանգանակին հետ ,
եւ տարբերութիւններն հասկնալ :

Նիկիոյ հանգանակն այս է

Հաւատամք 'ի մի Աստուած հայր՝ ամենակալ ա-
մենայն երեւելեաց և աներեւութից արարիչ . եւ 'ի
մի տէր Յիսուս Քրիստոս յորդին Աստուծոյ . ծնեալ
'ի Տօրէ միածին պայսինքն յեղութենէ հօր : Աստուած
յԱստուծոյ , լոյս 'ի լոյսոյ , Աստուած ճշմարիտ յԱս-
տուծոյ ճշմարտէ , ծնունդ եւ ոչ արարած . համա-
գոյ հօր , որով ամենայն ինչ եղև յերկինս և յերկրի :
Որ վասն մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան էջ
եւ մարմնացաւ , եւ մարդացաւ , չարչարեցաւ եւ
յարեաւ յաւուր երրորդի , եւ յերկինս եւ դաւոց է
դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս . եւ 'ի հոգին սուրբ :

Իսկ որք ասեն թէ է երբեմն զի չէր , եւ յառաջ
քան զծնունդն չէր իսկ . եւ թէ էր յունչէ եղև , կամ
յայլմէ գոյաւորութենէ կամ յեղութենէ ասեն լեալ

« Հաւատամք 'ի մի Աստուած 'ի հայրն ամենակալ, արարիչ երկնի և երկրի, երեւելաց և աներեւութից »

« Եւ 'ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս, միածին որդին Աստուծոյ, ծնեալն 'ի Հօրէ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս. աստուած յաստուծոյ, լոյս 'ի լուսոյ, աստուած ճշմարիտ յաստուծոյ ճշմարտէ, ծնունդ՝ և ոչ արարած. հա մագոյակից հօրն, որով ամենայն ինչ եղեւ, որ յաղագս մեր մարդկան եւ վասն մերոյ փրկութեան էջ 'ի յերկնից և մարմնացաւ հոգւովն սրբով 'ի Մարիամայ կուսէն, և մարդացաւ. խաչեալ վասն մեր առ պոնտացի Պիղատոսիւ չարչարեալ, թաղեալ, և յարուցեալ յերրորդ աւուր ըստ գրոց, և ելեալ յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ Հօր և միւսանգամ դալոց է փառօք 'ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թողաւորութեան ոչ եղիցի վախճան »

« Եւ 'ի Հոգին սուրբ տէրն և կենդանարարն, որ 'ի հօրէ բղխի, և ընդ հօր և ընդ որդւոյ երկրպագի և փառաւորի, և խօսեցաւ մարդարէիւք »

« Եւ 'ի մի միայն սուրբ, կաթողիկէ և առաքելական եկեղեցի »

« Խոստովանիմք մի մկրտութիւն 'ի թողութիւն մեղաց »

« Եւ ակն ունիմք յարութեան մեռելոց և կենաց հանդերձեալ յաւիտեանին »

կամ արարած, փոփոխելի կամ պլաշտելի զորդին Աստուծոյ, զայնպիսին նգովէ կաթողիկէ եւ առաքելական եկեղեցի : Մ. Թ.

Ա.

Երբեք անձերը

Հանգանակին առաջին երեք հատուածներէն մէկը Հօր, երկրորդը Որդւոյ, եւ երրորդը Հոգւոյն սրբոյ վրայ է. ըսել է հանգանակը երրորդութեան վարդապետութիւնը կրօնականէ :

ՅԱստուած երեք անձինք կան.

Հայր, պատճառ ամենակարող, ուրկէ կելլեն՝ որդին ծննդեամբ, եւ հոգին բղխմամբ, եւ ինքը ստեղծեց ամեն երեւելի եւ աներեւոյթ արածները.

Որդի, ծնունդ հօր յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս, որով աստուածային կարողութիւնը յայտնուեցաւ՝ ժամանակաւոր արարածներուն ստեղծուելովը :

Հոգի սուրբ, որ հօրմէն կբղխի, անոր համար աստուածային բնութիւն ունի, եւ հօր եւ որդւոյ հետ երկրպագելի է :

Երեք անձերը միեւնոյն աստուածային էութիւնն ունենալով՝ մէկ աստուած են՝ իրարու յաւատարմից : Բայց իրենց անձնական յատկութիւններովը իրարմէ կտարբերին :

Հօր անձնական յատկութիւնն է պատճառ կամ սկզբն ըլլալ, Որդիինն է Հօրմէն ծնանիլ, Հոգիինն է Հօրմէն բղխել, ըսել է թէ Հայրը երկու որիչ գործողութիւն ունի՝ իբր պատճառ իջ գործող. մէկը կըսուի ծնունդ, որուն առարկան է Որդին. մէկալը կըսուի բղխում, որուն առարկան է Հոգին սուրբ :

Այս երկու գործողութիւնները , որ ըստ ինքեան անխմանալի են , յորդուոյ և սուրբ Հոգւոյն յաւիտենական ելումը առաջ կրեւրեն :

Երրորդութեան մէջ ո՛չ էական յատկութիւնները իրարմէ զատելու , և ո՛չ անձնաւորական յատկութիւնները իրարու հետ շփութելու է որովհետեւ անձանց իւրաքանչիւր էական յատկութիւն ներտալը՝ շատ աստուածներ խոստովանիլ է , և Աստուծոյ միութեան վարդապետութեանը դէմ կուգայ . ասոր հակառակը , մէկ անձին յատկութիւնը մէկային տալը՝ անձնաւորական զանազանութիւնը ջրել է , և անձանց երրորդութեան վարդապետութեանը կղւալի :

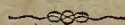
Մէկ խօսքով , անձնաւորական յատկութեան էական յատկութիւնը հանելը՝ երեք էակից անձանց միայն մէկուն յարմարած յատկութիւնը մէկալ ներուն ալ տալ է :

Հայրը իր երկու ներքին և յաւիտենական գործողութեան զատ արտաքին գործողութիւն մը ալ ունի , որուն առարկան երեւելի և աներեւոյթ աշխարհն է : Առաջինը նիւթեղէն է . ակներէ կրաղկանայ . երկրորդը հոգեղէն էակներէ :

Հօր արտաքին գործողութիւնը յորդուոյ եղաւ . և սուրբ Հոգին այս երկու աշխարհներուն վրայ իր ներգործութիւնները կաղդէ՛ի Հօրէ և յորդուոյ առաքմամբ : Այս առաքումը որդւոյ մարդեղութեանն առաջ Աստուծոյ՝ իր կամքը մարդոց իմացնելու համար ընարած անձանց վրայ ըրած ներշնչութեանն , եւ եկեղեցւոյ մէջ հոգիներուն վրայ և աստուածային աւանդոյն պահպանութեան համար ըրած աղղկողութեանն աւելի կ'այայտնուի :

Հոգւոյն սրբոյ՝ ի Հօրէ և յորդուոյ

առաքումը անոր յաւիտենական քրիստոս հետ շփութելը մեծ մարդութիւն է , որովհետեւ բղխումը միայն Հօրմէն կ'լլայ , որ միայն է պատճառ երրորդութեան մէջ . իսկ յորդուոյ ոչ ուղղակի եւ ոչ անուղղակի յաւիտենական քրիստոս չկրնար տըրուիլ՝ առանց Հօր անձնական յատկութիւնը անոր տալու , որով անձանց երրորդութեան վարդապետութիւնը կը ջնջուի :

Երրորդութեան վարդապետութեան իւր
տրեւորութիւնը եկեղեցւոյն հոգեւոր
հարթեցումները

Բոլոր փրկատունէից եկեղեցիները այս վարդապետութիւնը կը նշուեն . այսինքն կ'հաւատան , Ա . թէ միայն մէկ աստուած մը կայ . Բ . թէ երեք այլ և այլ անձինք կան , բայց երեքը մէկ Աստուած են :

Այսու ամենայնիւ հռոմէական եկեղեցին անուղղակի կերպով երրորդութեան վարդապետութեան հակառակեցաւ , Հանդանակին մէջ՝ ի հօրէ՛քրիստոս բառերուն վրայ՝ լաւեցնելով և Յորդուոյ բառերն ալ , լատիններէն Յիւսէ :

Այս յաւելումը եօթներորդ դարուն մէջ Սպանիա սկսաւ . ութերորդին մէջ Գաղղիա ալ մտած էր , ուր սաստիկ հակառակորդներու հանդիպեցաւ . իններորդ դարուն սկիզբները մեծն կարողութեամբ Լեոն Գ . պապին առաջարկեց՝ որ ընդունի ասիկայ , բայց այն պապը մերժեց : Կարողութիւնը աղղկողութեամբ , որուն իշխանութիւնը կեղ-

րոնական եւրոպիոյ մեծ մասին վրայ
կտարածուէր , չատ եկեղեցիներէ ըն-
դունուեցաւ այս յաւելումաժը : Արեւե-
լեան եկեղեցին այս նորաձեւութեան
դէմ բողոքեց , բայց իր ճանքը չըտե-
ցաւ . եւ հռովմէական եկեղեցին ինքն
ալ մեռածսաններորդ դարուն սկիզբը
չենքիկոն Ա . կայսեր աղաչանք ըն-
դունեց յաւելումաժը . անկէ ետեւ թու-
լոր արեւմտեան եկեղեցիներուն ալ ըն
դունելի եղաւ :

Ահա ինչպիսիք եւ բողոքականք այս յաւե-
լումաժին միտ չդրին . եւ առաջինները
հռովմէական եկեղեցիէն զատուելէն
ետեւ հանդանակին հետ աս ալ պահե-
ցին , եւ անոր պէս ասիկայ պաշտպա-
նել ալ ջանացին : Այս բանիս համար
երկու միջոց գործածեցին . մէկ մը
երրորդութեան մէջ երկրորդական պարս-
անունը տունն Որդւոյ մէկմ' ալ եկեղե-
ցւոյ Հարց խօսքերը մէջ բերին որ յա-
ւելումաժը աւանդական վարդապետու-
թեան համաձայն ցընեն :

Արեւելեան եկեղեցին դիւրաւ կա-
րող եղաւ ցընել թէ երրորդութեան
մէջ երկրորդական բան չկրնար մտնել ,
եւ թէ պարսաւ յատկութիւնը միայն
Հօր անշուքական յատկութիւն ըլլալով

անհնար է՝ ո՛ր և իցէ կերպով Որդւոյ
տալիպն առանց Հօր անձնաւորու-
թեան մէկ մասը անոր տալն , որով և
երրորդութեան վարդապետութիւնը
կտապալի : Նաեւ դիւրաւ կարող եղաւ
ցընել թէ սուրբ Հարց գրութեամբ
ներէն մէջ բերուած վկայութիւններէն
ոմանք ինքնահնար բաներ են , ոմանք
խարդախուած , մէջերնին բառ աւել-
ցուցած պակսեցուցած են , ստոյգ խօս-
քնն ալ Հոգւոյն սուրբ առաքման կը
վերաբերին , և ո՛չ թէ յաւիտեանական
բղխման :

Ուստի Արեւմուտք հանգանակին
մէջ եղած յաւելումաժը չէ թէ միայն
մասնաւոր եկեղեցւոյ մը ապօրինաւոր
ու անկանոն գործն է , հասլա ուղղա-
վառ հաւատքի հակառակ , մեծ մա-
լորութիւն ալ կոչարունակէ :

Եւ յորդոյ բառին երրորդութեան
վարդապետութիւնը ջրող մեկնութիւն
ներ տալէն աղէկ է բարեմտութեամբ
հաւանիլ թէ այս բացատրութիւնը ուղ-
ղափառ չէ , եւ հանգանակին մէջէն
հանել անանկ վտանգաւոր խօսքերը ,
որ Աստուծոյ խօսքին եւ եկեղեցւոյ
ճշմարիտ աւանդութեան հակառակ է :

Շարունակելի

ԿԻՐԱԿՈՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԱՅ ՍԿԻԶԲԸ

Անցեալ դարու մէջ , 1,736 թուա-
կանին , Ռօպերթ Ռէքս անունով մարդ
մը Բլոչեսթրի մէջ մարդասիրութեան
ընթացքով միշտ բանտերը կմտնէր
կեղծել , որ եթէ բան մը կրնայ ընել
անոնց ի մխիթարութիւն , սիրով կա-

տարէ : Հասկցաւ որ մեծ մասամբ յան-
ցանքներուն սկիզբը տգիտութիւնը և
անկրթութիւնն էր . ուստի մտածեց՝ որ
առաջ ժողովրդեան տղաքը դաստիա-
րակէ . ծաւ էր իրեն տեսնել որ իւր
թաղին տղաքը փողոցներու մէջ ամէն

շարութիւն եւ անկարգութիւն կրնեն . չորս հատ մանր ուսմանց ուսուցիչներ որոշեց՝ որոնց աշխատասիրութեանը վստահութիւն ունէր . անոնց մէկ մէկ շիլին (դրեթէ 3 դահեկան) օրական կվճարէր , պայմանաւ որ կիւրակէ օրերն ալ դպրոցնին բանան , եւ զորոնք որ ինք հոն զրկէ ընդունին . կանոն տուաւ ձեռքերնին որ ըստ այնմ իրենց գործերը շարունակեն . Տղայք կիւրակէ աւուր աղօթքէն յետոյ կ'ոգովէին , մինչև սահմանեալ ատեն մը , զորեկուան ճաշերէն յետոյ դարձեալ կը դումարէին , քրիստոնէական վարդապետութեան դաս կառնուին երեք ժամու չափ , եւ դարձեալ իրիկուան տուն կ'առնային :

Շատ լաւ յաջողութիւն դտաւ այս ձեռնարկութիւնը . Ռօպէրթ խրատական եւ բարեպաշտական գիրք մը տըպեց , որովհետեւ տպագրիչ էր , բաժնեց կիրակօրեայ դպրոցի աշակերտաց . Աստուածաշնչի նշանաւոր պատմութիւններէն գեղեցիկ տպագրութեամբ հատուածներ ալ տպագրեց , անոնք ալ իբր մըձանակ կրածնէր . Դիտնալով՝ որ տնական դաստիարակութիւնը մեծ զօրութիւն ունի դպրոցին մէջ առնուած դասերուն վրայ , տղայոց ընտանիքներուն հետ հաստատուն ընտանութիւն եւ բարեկամութիւն կ'ապահէր կարելի եղածուն չափ :

Ռօպէրթի այս սկզբունքը Անգլիոյ քաղաքներուն եւ գաւառներուն մէջ տարածուեցաւ . 1,783 ին կեդրոնական ընկերութիւն մը կազմուեցաւ կիրակօրեայ դպրոցաց համար . 1,800 ին կալլէսի գաւառներուն մէջ ալ բացուեցան , եւ երեք տարուան մէջ միայն այս գաւառի դպրոցներուն թիւը 177 եւ աշակերտներունը 8,000 եղաւ . 1,803 ին Լոնտոնի մէջ ընդարձակ ընկերութիւն

մը բացուեցաւ՝ ընկերութիւն կիւրակօրեայ դպրոցաց անունով : Այս ընկերութիւնը նախագիտելիքներու շատ մը գրքեր տպեց եւ զանազան տեղեր ալ հասարակաց համար ժողովրդական դըրատուններ հիմնեց :

Բարին արդիւնաբեր սերմ մըն է : Կիրակօրեայ դպրոցները առջի բերան վարձու ծառայող վարժապետներու ձեռքն էր , քիչ ատենէն ձրի ծառայողներու ձեռք անցաւ , որոնք աւելի կ'յորդորուէին այն բանին՝ կրօնական դաստիարակութեան նախանձով . այնուհետեւ իբր հարկ կ'ամ ծառայութիւն կրօնի սկսաւ մեծ նպաստ եւ յառաջադիմութիւն դտնել :

Ասկէց 40 տարի յառաջ տպուած անգղիական յիշատակարան մը կըսէ՝ թէ 13,000 կիրակօրեայ դպրոցներ կային Անգլիոյ մէջ , 140,000 ուսուցիչ եւ 1,500,000 աշակերտ . Տե՛ս , ի՞նչպէս կընայ յաջողել եղեր :

Լանքասթէր անուն մէկը , որ իրերաւարժութեան մեթոտն հնարած է , Ռօպէրթ Ռէքսի հետ տեսնուելու առիթ ունեցաւ . հարցուց՝ թէ հիմայ ալ բանար իւր կիրակօրեայ դպրոցին աշակերտներէն մարդ կտեսնէ՞ : Ծերունին՝ որ միլիօնաւոր աղքատ տղայոց դաստիարակութեան վրայ պակասին կ'ապրէր , ինչ խոր ուրախութիւն զգաց արդեօք սրտին մէջ , երբոր Լանքասթէրի հարցմունքին կրցաւ պատասխանել , Ո՛ւ երբէ :

Անգլիոյ մէջ կիրակօրեայ դպրոցներուն սկսուելուն վրայ խօսելու առթիւ , մեծ ուրախութիւն է մեզ յիշել՝ որ մեր ազգին մէջ ալ այս դպրոցները Կ . Պօլսոյ մէջ սկսած եւ յաջող յառաջադիմութեամբ կշարունակեն դաւառներու մէջ : Քրիստոստուր Դադարոսեանն է այս մեծ գործոյն սկիզբը

որ մեր ազգին համար Ռօպերթ մ' է , սա տարբերութեամբ՝ որ անդղիացի Ռօպերթին պէս ուսուցիչներու թռչակ վճարելու տեղ ինք կուսուցանէ իւր աշակերտները , և իւր ընկերութեան անունը սկզբունքին համաձայն Սոցիալիստներ ըլլալով՝ իւր ընկերներուն ձրի դաստիարակութիւն կաւանդէ , և ձրի այլոց աւանդել կպատուիր :

Առած է , թէ լաւ բաներ բարեգէտ յաջողած չեն ունենար : Բայց այս բանին պատճառը շատ անգամ ոչ թէ իրին ինքնին բարի կամ լաւ ըլլալն է , այլ նոյնը գործի բերուելուն եղանակը : Շատ բարի գործերու խափանումը միայն անոնց գործելուն եղանակին պատուէն է : Ո՞վ սկզբէն կրնար հաւատալ թէ անձնուէր ըստած ընկերութիւնը , կամ զազարոսեան ֆրիստո սատուր էֆէնտիին ձեռնարկութիւնը պիտի կրնայ յաջողիլ : Ո՞վ կրնար հաւատալ թէ մազը տգիտութեան մէջ ձերմկել սկսած բեռնակիր մարդիկներու ձեռքը յաջողակ գրուածներ պիտի տեսնենք : Բայց այս ամէնը զարմանալի և սրտաշարժ փայլքով մը տեսնելու բախտն ունեցաւ ազգը : Չըյաջողիր կարծուած բարի բաներուն ամենքն ալ գրեթէ անտարակոյս կ'յաջողին , եթէ գործօնէութեան հոգին և գործելու իմաստութիւնը ունենանք : Թող յիշէ զազարոսեանը , որ գաւառներուն մէջ ազգային եկեղեցւոյն դէմ պատահած չարիքները եւ այլ եւ այլ աղետից օր ըստօրէ վերնալուն ապագայ փառքը իրեն միայն կպատկանի , ինչպէս որ բանտերուն դատարկութիւնը անդղիա-

ցի Ռօպերթին : Եւ օր պիտի գայ՝ որ հաղաբաւոր աշակերտաց դաստիարակութեան վրայ դո՛ւ սրտով ակնարկելով՝ պիտի կրնայ իւր խղճին պատասխանել , թէ գործեցի՝ ինչպէս որ ըսկայ :

Աւետարների թերթը ի՞նչ պիտի կրնայ ըսել արդեօք դպրոցաց կիրաւիօրեայ ըլլալուն համար ալ :

ԱՌԱՔԻՆԻ ԳԻՏՈՒՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՊԱՏԱՆԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՅ ԻՏԱԼԵՐԵՆԵ

ՊՕՂՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽՕԼՏԱՄԵԱՆ

Ի ՄԻԱԲ. Զ. Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆԱՑ

Խտալացի կեսար ֆանդու ժամանակակից հեղինակին՝ մանկութեան այլ եւ հասակներուն համար յօրինած բարոյական դրոյց այս երկրորդ հատորը , որ տղայոց բարքը կրթելու եւ իրենց ապագայ նիւթական փիճակը բարձր քելոյ համար մաքուր բարոյական խրատներ եւ պատմական ընտիր օրինակներ մէջ բերելէ զատ՝ գիտութեանց եւ արդեւտոյի եւ վերջին դարերու մէջ եղած այլ եւ այլ գիւտոց ծագման և յառաջադիմութեան վրայ ալ բաւական հմտութիւններ կպարուենակէ , դպրոցի տղայոց ձեռքը տալու լաւ գրքոյկ մ' է :

Այս նպատակով տղադրած և հետզհետէ կազմուելով ծախու հանած եմք :

Ի ՎԱՆԱ ՉԱՐԻՍԱՓԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ